

LODY DLA
OPORNYCH

■ **Rajmund Kawalec, Kames**
Zaangażowany w lodziarstwo od końca lat 80. XX w., zaczynał od pierwszej polskiej agencji firmy Carpigiani. Od roku 1991 związany z Kames – firmą specjalizującą się w zaopatrzeniu lodziarzy rzemieślników. Początkowo jako konsultant i technolog, od 2004 kieruje firmą. Autor i redaktor wielu materiałów związanych z lodami, dostępnych w prasie branżowej i we własnych zasobach Kames <https://www.kames.pl>

JAJA W LODACH

Jaja, a dokładniej żółtka trafiły do lodów podczas eksperymentów z mrożonymi deserami, prowadzonych przez ludzi mających praktykę cukierniczą. Miały one miejsce w kuchniach dworów arystokracji włoskiej już około XVI wieku. Stworzone wtedy receptury na bazie mleka, śmietanki, żółtek i cukru długo ewoluowały. Dopiero około połowy XIX w., kiedy we Włoszech zaczęło rozwijać się lodziarstwo rzemieślnicze, ujednoliciły się do pewnego standardu. I to właśnie z Włoch trafiły do naszych pracowni cukierniczych.

TRADYCJA

Standardowa włoska receptura była bardzo prosta: litr mleka, ok. 100 g śmietanki, 8-12 żółtek i 300 g cukru. W tabelce bilansowej przy średniej liczbie 10 żółtek kształtuje się to tak:

Rec. 1.

Składnik	Ilość	%	Cukier	Tłuszcz	SSBM	ISS	RSS
Mleko 3,5% tłuszczu	1,00	62,5%		0,04	0,08	0,02	0,14
Cukier (sacharoza)	0,30	18,8%	0,30				0,30
Żółtko kurze (ok. 17 g)	0,17	10,6%		0,05		0,03	0,09
Śmietanka 35% tłuszczu	0,10	6,3%		0,04	0,01		0,04
Cukier waniliowy	0,03	1,9%	0,03				0,03
Razem	1,60		0,33	0,12	0,09	0,05	0,59
Zawartości składników podstawowych			20,6%	7,8%	5,4%	3,2%	37,0%

Jak widać, zawartości składników podstawowych tej mieszanki spełniają założenia przyjmowane przy projektowaniu współczesnych mieszanek do lodów mlecznych, a żółtka dostarczają naturalnego emulgatora – lecytyny. Nic więc dziwnego, że zrobione według niej lody mają prawidłową konsystencję, a dzięki obecności żółtek i cukru cechują się bardzo przyjemnym smakiem, budzącym skojarzenia z koglem-moglem (we Włoszech takie lody nazywają się *crema*). Oczywiście taka receptura nie obowiązywała wszędzie, niektórzy lodziarze kusili klientów znacznie bogatszymi mieszankami, w których sucha masa przekraczała 45%, przy zawartości cukru ponad 25%, inni z kolei oszczędzali.

Oryginalna receptura zawiera mleko 3,5% i śmietankę 35% tłuszczu. Po zamianie na typowe u nas mleko 3,2% i śmietankę 36% nie zmienia się na tyle, by miało to zauważalny wpływ na lody, co pokazuje kolejna tabelka bilansowa (w razie wątpliwości odsyłam do mojego tekstu o bilansowaniu mieszanki w „MB” 2/2022).

Rec. 2.

Składnik	Ilość	%	Cukier	Tłuszcz	SSBM	ISS	RSS
Mleko 3,2% tłuszczu	1,00	62,4%		0,03	0,08	0,02	0,13
Cukier (sacharoza)	0,30	18,8%	0,30				0,30
Żółtko kurze (ok. 17 g)	0,17	10,7%		0,05		0,03	0,09
Śmietanka 36% tłuszczu	0,10	6,3%		0,04	0,01		0,04
Cukier waniliowy	0,03	1,9%	0,03				0,03
Razem	1,60		0,33	0,12	0,09	0,05	0,59
Zawartości składników podstawowych			20,6%	7,7%	5,3%	3,2%	36,8

W POLSCE

Ta i podobne receptury zaczęły docierać do Polski po II wojnie światowej, często wraz z włoskimi emigrantami – kilku z nich założyło wtedy lodziarnie, nieliczne z nich przetrwały.

Początkowo skrupulatnie przestrzegano przywiezionych z Włoch receptur, ale po pewnym czasie zaczęto wprowadzać pewne modyfikacje. Zasadnicza zmiana nastąpiła wtedy, gdy ktoś wpadł na pomysł, aby żółtka zastąpić całymi jajami. Być może nastąpiło to w wyniku pomylenia włoskiego *tuorlo* (żółtko) z *uovo* (jajko), być może lodziarz przez nieuwagę wybił całą jajka, ale najbardziej prawdopodobny wydaje się motyw ekonomiczny. Po tej zamianie receptura wyglądała następująco:

Rec. 3.

Składnik	Ilość	%	Cukier	Tłuszcz	SSBM	ISS	RSS
Mleko 3,2% tłuszczu	1,00	51,8%		0,03	0,08	0,02	0,13
Jaja (50 g/szt.)	0,50	25,9%		0,06		0,07	0,13
Cukier (sacharoza)	0,30	15,5%	0,30				0,30
Śmietanka 36% tłuszczu	0,10	5,2%		0,04	0,01		0,04
Cukier waniliowy	0,03	1,6%	0,03				0,03
Razem	1,93		0,33	0,12	0,09	0,09	0,63
Zawartości składników podstawowych			17,1%	6,4%	4,4%	4,7%	32,6%

Zamiana żółtek na całe jaja to, inaczej mówiąc, dodanie do mieszanki tylu białek, ile było w niej żółtek. W tym wypadku do 10 żółtek (ok. 170 g) dodano 10 białek (ok. 330 g). Białka składają się przede wszystkim z wody (77%), więc zawartość

wszystkich suchych składników w mieszance znacznie się obniżyła – tak jak po dolaniu wody. Już samo to znacznie pogorszyło jakość masy lodów w porównaniu z tymi zrobionymi według pierwotnej receptury. Dodatkowo białko w typowym dla lodów mlecznych procesie gorącym koaguluje i tworzy w masie mikroskopijne grudki, które są wyczuwalne przy jedzeniu, a przy tej liczbie białek lody nabierają charakterystycznego, niezbyt przyjemnego posmaku. Co prawda zawarte w białkach proteiny dają pewien wzrost napowietrzenia, ale jest on krótkotrwały – w temperaturze serwowania utrzymuje się zaledwie przez kilka godzin. Z drugiej strony: bez dodatkowych kosztów otrzymano znacznie więcej mieszanki, uzyskano większe napowietrzenie, którego nietrwałość nie była przeszkodą, bo lody sprzedawano w ciągu kilku godzin.

Uzyskany w ten sposób efekt finansowy przeważał. W latach 80. XX w. rozpowszechniły się w Polsce lody na jajkach, w większości oparte na recepturach o bilansie jak w recepturze 3 lub jeszcze gorszym. Dodatkowo często świeże mleko zastępowano mlekiem pełnym w proszku i wodą. Połączenie białek i mleka w proszku, często nie pierwszej świeżości, dawało niezbyt przyjemny efekt, który próbowano przykryć za pomocą esencji śmietankowej. Pół wieku temu te trzy elementy – białka, mleko w proszku i esencja śmietankowa – budowały „niezapomniany” smak lodów rzemieślniczych. Ten stan utrzymywał się przez prawie trzy dekady, do połowy lat 90. XX w. Nieliczne cukiernie oferowały wtedy lody zrobione według oryginalnych włoskich receptur.

LODY OWOCOWE NA JAJKACH?

W czasach kiedy podstawą lodów mlecznych były same żółtka, po ich wyprodukowaniu pozostawało dużo białek. W cukierniach zwykle wykorzystywano je do robienia bezy, ale przy dużej produkcji lodów i tak powstawał nadmiar. Wtedy ktoś wpadł na pomysł, żeby w oparciu o białka zrobić lody owocowe.

Rezultat był bardzo dobry. Jeżeli wykorzystywało się owoce o intensywnym aromacie, posmak białek był praktycznie niewyczuwalny, a uzyskiwane napowietrzenie, z ekonomicznego punktu widzenia, więcej niż zadowalające. Jediną wadą białek była krótka trwałość napowietrzenia, bo lody traciły sporą część powietrza – używając gwary lodziarskiej „siadały” – już po kilku godzinach, a ich konsystencja zdecydowanie pogarszała się. Jednak w czasach gdy użycie jaj do lodów było powszechne, nie stanowiło to dużego problemu, bo produkowane wtedy w 2-4 smakach sprzedawano w ciągu zaledwie kilku godzin, po czym zamykano lokal. Jest bardzo wiele receptur na lody owocowe na białkach, poniżej dwa, wyciągnięte z archiwum, przykłady:

Rec. 4. Lody owocowe na białkach – cytrynowe

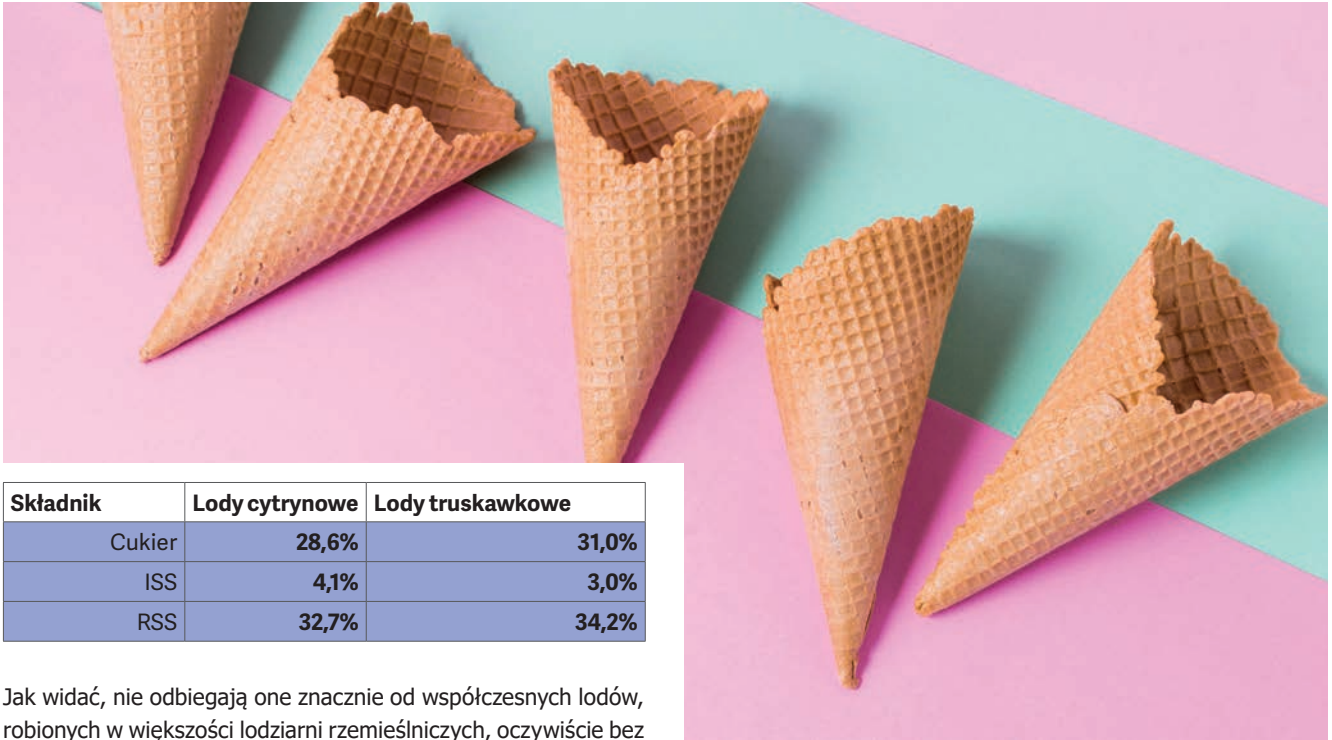
Surowiec	Ilość
Cukier (sacharoza)	280
Woda	300
Białko kurze (5 szt.)	165
Cytryna (świeży sok)	255
Razem	1000

Rec. 5. Lody owocowe na białkach – truskawkowe

Surowiec	Ilość
Cukier (sacharoza)	280
Woda	200
Białko kurze (4 szt.)	132
Truskawka 8% cukru	370
Cytryna (świeży sok)	18
Razem	1000

Receptury te dają naprawdę przyjemne lody. Z powodu dużego napowietrzenia (w sprawnym frezerze poziomym można uzyskać nawet 60-70%) ich smak jest delikatny, ale czysty i doskonale rozpoznawalny.

Za konsystencją odpowiadają nie tylko białka, ale także zawartości składników podstawowych. W przypadku większości lodów owocowych są to cukier i ISS (inne substancje suche), bo tłuszczu i substancji mlecznych w lodach owocowych zazwyczaj nie ma (w razie wątpliwości odsyłam do mojego tekstu o bilansowaniu mieszanki w „MB” 2/2022). Te przykładowe receptury mają następujące parametry:

Składnik	Lody cytrynowe	Lody truskawkowe
Cukier	28,6%	31,0%
ISS	4,1%	3,0%
RSS	32,7%	34,2%

Jak widać, nie odbiegają one znacznie od współczesnych lodów, robionych w większości lodziarni rzemieślniczych, oczywiście bez białek.

KONIEC JAJ

Zarówno lody mleczne, jak i owocowe produkowane w oparciu o żółtka, białka czy całe jaja niemal zniknęły z polskiego krajobrazu lodziarskiego już przed końcem XX wieku, a to z kilku powodów.

Pierwszym było pojawienie się baz w lodziarstwie rzemieślniczym (w Polsce pod koniec lat 80. XX w.). Stosowane wcześniej tylko w produkcji przemysłowej, dość szybko przyjęły się wśród rzemieślników, bo były wygodniejsze w użyciu, zapewniały dłuższą stabilność lodów i eliminowały potrzebę urządzania specjalnych pomieszczeń do przechowania i wybijania jaj. Eliminacji jaj sekundował sanepid, który nie bardzo wiadomo czemu uznał, że w lodziarni stanowią śmiertelne zagrożenie i tępił ich stosowanie wszelkimi metodami.

Jednak główną przyczyną zastępowania jaj bazami było co innego. Pod koniec lat 80. pojawiły się w Polsce włoskie witryny do lodów. Najmniejsze typowe modele mieściły 5-7 standardowych kuwet, ale dostępne były także modele na 12 i więcej. Spowodowało to skokową zmianę oferty ówczesnych rzemieślników – powiększyła się liczba smaków, także dlatego, że w tym samym czasie zaczęły docierać do Polski włoskie półprodukty – „pasty” (to wówczas pojawiły się w naszym kraju takie egzotyczne smaki, jak malaga, zabaglione czy tiramisu). Jednocześnie znacznie wydłużył się czas ekspozycji lodów – do kilku, a nawet kilkunastu dni.

Lody robione na jajach czy nawet na samych żółtkach nie miały szans. Po kilku dniach zalegania w witrynie nie nadawały się do sprzedaży z racji fatalnej struktury i niezbyt zachęcającego wyglądu. Działo się tak nie tylko z powodu użycia jaj, ale też dlatego, że otwarta witryna jest dla lodów znacznie gorszym miejscem niż kontuar mroźniczy, a to ze względu na większe zmiany temperatury, ruch powietrza i dostęp światła. Zastosowanie gotowych

baz, czyli konfekcjonowanych mieszanek, stabilizatorów i emulgatorów, zamiast jaj okazało się rozwiązaniem problemu krótkiej trwałości lodów.

MOŻE JESZCZE WRÓCĄ?

Niemal całkowite wyeliminowanie jaj z lodów nastąpiło w Polsce dawno temu. W międzyczasie na naszym rynku pojawiły się setki lodziarni, które reklamują się sloganami nawiązującymi do naturalności, prawdziwości i rzemieślniczości, ale niewiele z nich sięga po łatwo dostępny i naturalny surowiec, jakim są jaja. Tymczasem sporo z owych lodziarni, zwłaszcza takich, które prowadzą także produkcję cukierniczą i używają jaj na co dzień, mogłoby z łatwością wprowadzić je do lodów. Inne mogłyby korzystać z coraz łatwiej dostępnych konfekcjonowanych produktów jajecznych, takich jak pasteryzowane żółtka czy białka w niewielkich opakowaniach.

Warto byłoby zainteresować się ponownie, zwłaszcza żółtkami, które można wykorzystać nie tylko jako produkt bazowy, ale także jako atrakcyjny dodatek smakowy. Żółtka sprawdzą się w tej roli w bardzo wielu kompozycjach, takich jak: malaga, czekolada, ajerkoniak, sernik, krem cytrynowy, tiramisu, zabaglione czy crème brûlée, nie wspominając o takich oczywistych smakach jak wanilia czy tradycyjne lody crema, od których zacząłem ten tekst. Poza smakiem żółtka są przydatnym surowcem z punktu widzenia bilansu mieszanki. Mają sporą (50%) zawartość suchej masy, w której duży udział ma, poza tłuszczem (64%), wiele innych substancji, w tym naturalny emulgator – lecytyna. Dodatek żółtek niemal zawsze bardzo korzystnie wpływa na strukturę lodów. Nie jestem zwolennikiem przypisywania lodom walorów zdrowotnych, bo jako wyrób z natury zawierający znaczną ilość cukru, szczególnie zdrowe nie są. Niemniej kwestia wartości odżywczych żółtek jest bezdyskusyjna, więc i z tego punktu widzenia są na pewno warte uwagi. ■